

ДИДАКТИЧНІ ЧИННИКИ ТА УМОВИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ

DIDACTIC FACTORS AND CONDITIONS OF SOCIAL COMPETENCE DEVELOPMENT OF STUDENTS OF PEDAGOGICAL UNIVERSITIES

Стаття присвячена аналізу чинників, дидактичних підходів та умов формування соціальної компетентності студентів, зокрема майбутніх учителів. Зазначається, що соціально-професійне становлення студентів передбачає набуття здобувачами вищої освіти професійних компетентностей та розвиток соціальної компетентності. Виявлено, що соціальна компетентність є ключовою компетентністю сучасного фахівця, яка забезпечує ефективну взаємодію із суспільством для виконання поставлених завдань. Розвиток соціальної компетентності студентів є складною та важливою проблемою, що пояснюється особливістю студентського віку. Студентський вік розглядається як соціально-психологічне явище, що охоплює вирішення питань у сфері психології, соціології, фізіології, інших наук. Студенти характеризуються бажанням опанувати професією, знайти своє місце у житті, готовністю діяти задля змін та перетворень власного життя. Виявлено, що соціально компетентний вчитель несе відповідальність за результати власної професійної діяльності, намагається постійно вдосконалювати свої соціальні вміння для побудови конструктивної взаємодії з колегами та учнями. Зазначається, що студенти педагогічних університетів, крім власного професійного становлення та саморозвитку, повинні готуватися до формування в учнівській молоді здатностей до соціальної взаємодії із суспільством. На розвиток соціальної компетентності студентів педагогічних університетів впливають різноманітні суб'єктивні та об'єктивні чинники, що визначаються особливостями організації навчально-виховного процесу у закладі вищої освіти, індивідуальними характеристиками особистості, її мотиваційними та ціннісними орієнтаціями. На розвиток соціальної компетентності впливають інформаційно-комунікаційні технології, практичне застосування набутих знань та сформованих навичок, підвищення мотивації на розвиток соціальної компетентності.

Ключові слова: соціальна компетентність, студенти, майбутній учитель, вища школа, дидактичні умови

The article focuses on factors, didactic approaches and conditions for social competence formation of students, especially of future teachers. It is noted that the socio-professional development of students includes the acquisition of professional and social competences among higher education applicants. It is revealed that social competence is a key competence of the modern specialist, which provides effective interaction with the society for the fulfillment of the set tasks. The development of students' social competence is a complex and important problem, which is explained by the peculiarity of the student's age. The student's age is considered as a socio-psychological phenomenon that covers the solution of issues in the field of psychology, sociology, physiology, and other sciences. Students are characterized by a desire to obtain occupational skills, find their place in life, a willingness to act for change and transformation of their own lives. It is revealed that a socially competent teacher is responsible for the results of his professional activity, trying to constantly improve his social skills needed for the building constructive interaction with colleagues and students. It is noted that students of pedagogical universities, in addition to their own professional development and self-development, should be prepared to form the ability to social interaction with society among student youth. The development of social competence of students of pedagogical universities is influenced by various subjective and objective factors, which are determined by the peculiarities of the organization of the educational process in the institution of higher education, the individual characteristics of the individual, his motivational and value orientations. The development of social competence is influenced by the use of information and communication technologies; practical application of the acquired knowledge and skills; increasing motivation for the development of social competence.

Key words: social competence, students, future teacher, high school, didactic conditions

УДК 378.147:37.035
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-16-2-19>

Шаров С.В.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри української
і зарубіжної літератури
Мелітопольського державного
педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького

Постановка проблеми. Сучасні вимоги до підготовки фахівців нового покоління, здатних якісно виконувати свої професійні обов'язки, бути комунікабельними та ефективно почуватися в інформаційному середовищі, актуалізують потребу в оновленні змісту освіти та навчально-виховних технологій. З урахуванням цього молоді, зокрема студентам закладів вищої освіти, надається важлива роль щодо розбудови нашої держави та її піднесення до європейського рівня.

Соціально-професійне становлення студентів передбачає набуття здобувачами вищої освіти професійних компетентностей та розвиток соціальної компетентності, що допоможе ефективно

взаємодіяти із соціумом та мати активну життєву позицію. Особливо це стосується студентів педагогічних університетів, які, крім власного професійного становлення та саморозвитку, повинні підготувати до активної життєдіяльності учнівську молоддь. Соціально компетентний вчитель несе відповідальність за результати власної професійної діяльності, намагається постійно вдосконалювати свої соціальні вміння для побудови конструктивної взаємодії з колегами та учнями.

Будь-яка педагогічна діяльність передбачає наявність відповідних умов, які повинні позитивно впливати на ефективність її здійснення. З огляду на це дидактичні умови та чинники з урахуванням

особливостей та специфіки закладів вищої освіти є важливим складником процесу розвитку соціальної компетентності студентів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Аналізом студентського віку з точки зору соціальної активності займалися А. Базиленко, Л. Жданюк, М. Гриньова, А. Ткаченко. Соціальну компетентність вчителів досліджували В. Ковальчук. Формування соціальної компетентності здобувачів вищої освіти лежало у площині досліджень С. Остапенко. Вчені Н. Борбич, Т. Василюк, Т. Качалова, О. Малихін досліджували соціальну компетентність майбутніх вчителів. Незважаючи на значну кількість досліджень, актуальним є теоретичний аналіз чинників та умов розвитку соціальної компетентності здобувачів вищої педагогічної освіти.

Мета статті полягає у теоретичному аналізі наукових досліджень щодо чинників та дидактичних умов розвитку соціальної компетентності здобувачів вищої освіти, зокрема студентів педагогічних університетів.

Виклад основного матеріалу. Сучасний випусник повинен бути фахівцем своєї справи, мати відповідні професійні компетентності, вільно відчувати себе у соціумі, конструктивно взаємодіяти з іншими людьми, групами людей, організаціями. У цьому контексті ми згодні з М. Гриньовою, яка зазначає, що поєднання професійної підготовки, яка вважається основною діяльністю у закладі вищої освіти, та заходів, спрямованих на соціалізацію молоді, розвиток у неї умінь соціальної взаємодії, надасть можливість всебічно інтегрувати випусника у дорослі соціальні відносини та професійну діяльність [3, с. 68].

Для забезпечення ефективної взаємодії з оточуючим середовищем особистість повинна будувати свою поведінку відповідно до цінностей та інтересів соціальних груп, визначати своє місце у структурі соціальних інститутів, продуктивно взаємодіяти з людьми, групами людей, уникати конфліктів та прогнозувати їх виникнення, проявляти ініціативу під час вирішення поставлених перед колективом завдань, застосовувати механізми та прийоми ефективного спілкування з людьми [6, с. 59].

Одним із насичених стосовно формування та розвитку здатностей соціальної компетентності є студентський вік. У цьому віці формуються компетенції, які використовуються людиною протягом усього життя: комунікативна, соціальна, інформативна та інші. Цей віковий період характеризується бажанням опанувати професією, знайти своє місце у житті, готовністю діяти задля змін та перетворень життя. Як наслідок, студентська молодь постійно перебуває у взаємодії з різними суспільними та професійними групами, державними та недержавними установами [5, с. 30], проявляє активну життєву позицію у різноманітних заходах політичного, культурного, суспільного спрямування.

Під соціальною компетентністю студентів дослідники розуміють інтегрований комплекс компетентностей, що базуються на психологічних здібностях та моральних якостях особистості та дозволяють їй самоактуалізуватися через ефективну взаємодію із суспільством [9, с. 7].

На розвиток соціальної компетентності студентів впливає низка різноманітних чинників економічного, суспільного, особистісного характеру. Умовно їх можна поділити на дві групи: суб'єктивні, внутрішні чинники, що пов'язані з віком, статтю особистості, її соціальним статусом, психологічними особливостями; зовнішні, об'єктивні чинники, що визначаються культурним, політичним, соціальним контекстом тощо.

До факторів, що впливають на розвиток соціальної компетентності, належать наступні:

- залучення особистості до різних видів соціальної діяльності, практичного опанування відповідними знаннями та здатностями, набуття особистістю життєвого досвіду соціального спілкування;

- забезпечення вільного вибору особистістю соціальної діяльності на основі її внутрішньої мотивації та ціннісних орієнтацій;

- забезпечення суб'єкт-суб'єктної взаємодії між соціальними партнерами на принципах поваги один до одного, гідності кожного з учасників взаємодії [4, с. 147].

Щодо розвитку соціальної активності А. Базиленко виділяє три рівні чинників, а саме:

- макрорівень – до нього належить масова політична свідомість, особливості суспільно-політичного та соціально-економічного становища країни [1, с. 24];

- рівень освітнього середовища (мезорівень) характеризується формою власності, характером та стилем керівництва закладом вищої освіти, соціально-психологічним кліматом освітнього середовища тощо;

- макрорівень – до нього належать чинники, що стосуються особистісного розвитку (особливості спілкування між студентами та викладачами, ступінь взаємодії студента з академічною групою, сімейні цінності та традиції тощо) [1, с. 25].

До дидактичних умов формування соціальної компетентності студентів філологічних спеціальностей у процесі самостійної навчальної діяльності С. Остапенко відносить наступні:

1. Інтенсифікація самостійної роботи студентів [10, с. 165].

2. Взаємодоповнюваність форм, методів і прийомів, що використовуються студентами під час самостійної навчальної діяльності, на засадах навчального співробітництва між студентами та викладачем.

3. Інформованість студентів щодо їх самостійної навчальної діяльності.

4. Активізація набутого досвіду щодо соціальної взаємодії за рахунок актуалізації особливостей вищої освіти [10, с. 167].

Окремою категорією студентської молоді є здобувачі вищої освіти, які вирішили навчатися на педагогічних спеціальностях.

Ми поділяємо думку В. Ковальчук та вважаємо, що на вчителя покладається виконання двох основних функцій. Перша полягає у забезпеченні учнів сукупністю знань, вмінь, компетенцій, які знадобляться їм для подальшого навчання та саморозвитку; друга – стати для учнів наставником, який навчить їх ефективно взаємодіяти з оточуючим середовищем [8, с. 76].

Під соціальною компетентністю вчителя розуміється сукупність вмінь та здатностей трансляції до учнів засвоєних знань та цінностей, формування в них основ соціальної активності [2, с. 166], розвиток вмінь взаємодії з оточуючим світом, налагодження доброзичливих відносин з іншими людьми, встановлення меж адекватної поведінки [8, с. 76] на основі морально-ціннісних норм та правил.

Зазначені вимоги до соціально-професійних якостей учителя зумовлюють специфічну підготовку студента у закладі вищої освіти до обраної педагогічної професії. Майбутні учителі повинні мати, крім фахової підготовки, високий рівень соціальної відповідальності за результати своєї професійної діяльності, проявляти готовність до самовизначення та соціального становлення.

Більшою мірою це залежить від організації навчально-виховного процесу, який повинен бути спрямованим на розвиток природних здібностей студентів та їх творчого потенціалу, соціального мислення, формування власного стилю поведінки в соціокультурному контексті [2, с. 169]; стимуляцію пізнавального інтересу студентів, особливостей їх творчої діяльності [7, с. 28].

Соціальна компетентність є необхідним компонентом підготовки випускника педагогічного університету, оскільки вона забезпечить якісне виконання професійних обов'язків та соціальних функцій у сфері освіти. Зазначена ключова компетентність проявляється в соціальній відповідальності та готовності до формування особистості учня як активного члена суспільства та відповідального громадянина.

Основою для формування соціальної компетентності, на думку Н. Борбич, є внутрішня мотивація студентів, їх ціннісні орієнтації, творча діяльність, спрямована на інтелектуальний, естетичний, моральний розвиток та самовдосконалення. Дослідниця виділяє наступні особливості формування соціальної компетентності майбутніх учителів: розвиток самооцінки та самостійності у вирішенні проблемних завдань; формування суспільної спрямованості; розши-

рення діапазону соціальних інтересів; розвиток соціальної та психологічної гнучкості; оволодіння окремими соціальними ролями дорослої людини [2, с. 169].

Методологічними підходами до формування соціальної компетентності майбутніх педагогів, які потрібно враховувати під час організації навчально-виховного процесу, О. Малихін та Т. Василюк визначають компетентнісний, особистісно-орієнтований, акмеологічний, аксіологічний та технологічний підходи [9, с. 9].

На ефективність розвитку соціальної компетентності здобувачів вищої освіти, зокрема майбутніх учителів, впливають різноманітні чинники та дидактичні умови. До них можна віднести такі:

- інформаційна насиченість навчально-виховного процесу;
- застосування інформаційно-комунікаційних технологій;
- введення в навчальний план спецкурсів, які дозволять сформувати у студентів відповідні здібності та компетентності;
- практичне застосування набутих знань та сформованих навичок;
- підвищення мотивації на розвиток соціальної компетентності.

Т. Качалова виділяє наступні дидактичні умови формування соціальної компетентності студентів педагогічних університетів:

- моніторинг компетенцій, що складають соціальну компетентність;
- організація практичного навчання на основі створення та вирішення низки соціально-значущих ситуацій;
- забезпечення соціально-особистісної самореалізації студентів на основі стимулювання їх рефлексивної діяльності [7, с. 28].

Слід зазначити, що перелік дидактичних умов формування соціальної компетентності студентів та їх ефективність залежить від специфіки закладу вищої освіти, спеціальності, на якій вчать студенти, особливостей організації навчально-виховного процесу тощо.

Висновки. Отже, розвиток соціальної компетентності студентів є доволі складною та важливою проблемою, яка пояснюється особливістю студентського віку як соціально-психологічного явища, що охоплює питання у сфері психології, соціології, фізіології тощо. Тільки системне врахування цих питань дозволить досягти позитивних змін у соціалізації студентської молоді. На розвиток соціальної компетентності студентів педагогічних університетів впливають різноманітні суб'єктивні та об'єктивні чинники, що визначаються особливостями організації навчально-виховного процесу у закладі вищої освіти, індивідуальними характеристиками особистості, її мотиваційними та ціннісними орієнтаціями.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Базиленко А.К. Теоретичний аналіз чинників формування соціальної активності студентської молоді. *ScienceRise*. 2016. № 10(1). С. 23-29.
2. Борбич Н. Формування соціальної компетентності студентів педагогічних коледжів як соціально-педагогічна проблема. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2014. № 10(1). С. 166-170.
3. Гриньова М.В., Ткаченко А.В. Феноменологія студентського віку і проблема соціальної адаптації. *Витоки педагогічної майстерності*. 2016. Вип. 18. С. 66-73.
4. Докторович М. Соціальна компетентність як наукова проблема. *Психологія і суспільство*. 2009. № 3(37). С. 144-147.
5. Жданюк Л.О. Соціально-психологічні особливості студентського віку. *Вісник післядипломної освіти. Серія : Соціальні та поведінкові науки*. 2017. Вип. 4-5. С. 28-40.
6. Зарубінська І.І. Компетентнісний підхід до формування змісту навчально-виховного процесу. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. пр.* 2008. Вип. 12. С. 53-61.
7. Качалова Т.Г. Педагогічні умови формування соціальної компетентності студентів педагогічних університетів у процесі навчання гуманітарних дисциплін. *Наукові праці. Педагогіка*. 2014. № 234(246). С. 26-29.
8. Ковальчук В.А. Соціальна компетентність вчителя як складова професійно-педагогічної компетентності. *Соціалізація особистості: Зб. наук. пр.* Київ : Логос, 2002. С.70-76.
9. Малихін О., Василюк Т. Методологічні аспекти формування соціальної компетентності майбутніх педагогів. *Молодь і ринок*. 2016. № 8. С. 6-10.
10. Остапенко С.А. Дидактичні умови формування соціальної компетентності студентів філологічних спеціальностей у процесі самостійної навчальної діяльності. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Серія : Психолого-педагогічні науки*. 2012. № 1. С. 164-167.